

ZAPISKI IZ PREDALA

O BEETHOVNU

Marijan Lipovšek

Ko je Slovenska filharmonija za letošnjo sezono razpisala med drugimi koncertnimi abonmaji tudi abonma Beethovnovih del, je bilo za to veliko priznanj in soglasij, nekateri skladatelji pa so bili tudi proti. Ni rečeno, da tisti, ki so bili proti, ne marajo Beethovna. To bi bilo napačno sklepanje. Pač pa so bili mnenja, naj bi se v teh časih, ko bi se bilo treba bojevati za razumevanje nove glasbe, programi oblikovali predvsem z novimi deli, ki so večini tako tuja in težko umljiva. Kako pa poslušalci cenijo Beethovna, je pokazal obisk tega abonmaja, ki je bil kmalu razprodan. Zakaj Beethoven ob količkaj dobrih interpretih ne bo nikoli razočaral, nikoli ne bo dolgočasen, nikoli ne bo tudi za umevanje preveč problematičen, kajti njegova občečloveška vsebina je živa kadarkoli. Govoriti o Beethovnu pomeni gledati na obilico misli, besed, sodb in mnenj o njem pravzaprav nositi vodo v Savo. Glede nanj pomeni pač to, da skušamo z ubornimi besedami povedati, razložiti in približati z bolj vsakdanjimi pojasnili to, kar je Beethoven s svojo nedoumljivo ustvarjalno silo povedal in kar nikoli ne bo razložljivo otipljivo, vidno, rekel bi, »literarno«. Hkrati pomeni, če govorimo o Beethovnu, da se dotikamo vprašanja, odkod na tej zemlji smrtniku taka sila, ki traja stoletja, kje so v človeških funkcijah tisti viri, vzgibi in pobude, da nastajajo taka dela. Tudi o tem dvomim, da bi mogel kdo zadovoljivo odgovoriti.

Kljub takim dvomom, zaradi katerih še ni treba, da bi veljali za kakšnega »mandikakóna«, kakor so Grki dejali dvomljivcem, se vprašajmo, zakaj torej prav Beethoven, odkod njegova moč. Veliko ljudi, pomembnejših od nas, ki sodelujemo v tem pogovoru kot vpraševalci ali tisti, ki odgovarjamo, je skušalo odgovoriti na ta vprašanja, ki si jih menda zaman zastavljamo. Igramo Beethovnova dela, poslušamo jih, pa stojimo pred njimi vedno znova kot pred skrivnostjo, ki njenih globin nikoli do dna ne dogledamo. In vendar so take, kakor da bi Beethoven govoril vsakomur izmed nas, samo njemu, samo za njegov svet, za njegova čustva. Kje tiči v Beethovnovih delih ta čudna moč, ki je tako vsesplošna, neustavljiva, ki zmaga domala vsakogar?

Že nekaj let pozna literatura zanimivo knjižico, ki je ponatis serije televizijskih oddaj in predavanj znamenitega ameriškega dirigenta Leonharda Bernsteina. Naslov ji je: Radost glasbe. Ne torej veselje nad glasbo, temveč radost. Radost je globlji, bolj notranji aspekt veselja, sreča, ki jo čutimo ob kakšnem dogodku ali pojavu v sebi in k njej težimo pravzaprav vse življenje. Ne osrečuje nas samo, temveč tudi pomirja, in nič je ne more uničiti.

Na našem knjižnem trgu se srečujemo s toliko nepomembnimi, slabimi, pustimi prevodnimi deli, medtem pa založbe nimajo posluha, da bi nam dale prevod tega Bernsteinovega izvrstnega dela. Bernstein

se namreč v prvih poglavjih vprašuje z domala enakimi besedami, kakor smo si zastavili: zakaj prav Beethoven, saj tudi drugo glasbo ljubimo. Bacha na primer, ki ima redkejšo, a zelo odločne in vnete poslušalce, ki zanesljivo vedo, zakaj ga imajo radi. In ni se nam treba pogovarjati še naprej o kakšnem Chopinu, Dvořáku ali o Čajkovskem ali o dobrih vtisih, ki jih napravi na poslušalca včasih tudi nova glasba s svojo nenavadno podobo in učinkom. Toda skoraj nikoli ne seže to tako daleč in tako globoko kakor Beethoven, ki ga marsikdo s temi drugimi ustvarjalci noče niti primerjati.

Poleg splošnih in obče znanih ugotovitev prihaja Bernstein do analize Beethovnovih del in jim skuša utemeljiti njihovo končno podobo tako, da vnaša vanje tiste Beethovnovske poskuse, ki so nastali prej, preden je skladatelj našel po kdo ve kako mučnem iskanju zadnjo obliko, ki mu jo je narekovalo njegovo notranje zrenje. Bernstein na izvrstnih primerih pokaže in ugotavlja, koliko slabši bi bil glasbeni tok Beethovnovih del, ko bi bil mojster uporabil druge verzije svojih idej, kakor pa tiste, ki jih je navsezadnje postavil.

To pa se pravi, da je vzrok za prepričljivost Beethovnovske glasbe predvsem v tem, da je izbrana najboljša izmed mogočih zamisli, ki so bile na voljo ob ustvarjalnih momentih. Toda čeprav je Beethoven delal to večkrat s trudom in je iskal — v notranje in zunanje razburljivih okoliščinah, saj to nam pripoveduje njegov življenjepis — pravo podobo zamisli, ki jo je videl oziroma slišal v sebi, se to v njegovih skladbah ne pozna. Bil je tako močan, njegova volja je bila tako železno vztrajna, da je ohranil sklenjeni tok svoje glasbe, kakor da bi bil prišel nezadržno iz enega vrelca.

Vendar to ni glavni niti ne poglobitveni vzrok za njegovo moč in prepričljivost. To, česar se zdaj dotikam, je kajpak nekaj neoprijemljivega, pa saj je vsa glasba taka, kajti glasba je zares govornica nečesa, česar z besedami ne moremo povedati. Pomembnost, moč in prepričljivost Beethovnovske glasbe so predvsem v neznanski resničnosti njegovih idej. Hočem reči, da izpovedujejo popolno notranjo resnico tega, kar se je v Beethovnovem notranjem življenju dogajalo in se presnavljalo v glasbo. Čisto gotovo je to povezano z dvema komponentama: s čistostjo njegovih idej, torej z njegovo poštenostjo, ki mu je dala take visoke vzore in nazore, na drugi strani pa z njegovim trpljenjem, morda v zgodnjem času njegovega ustvarjanja tudi samo s slutnjo o trpljenju.

Glede prvega, kar tu omenjam, je res težko povedati umljivo, kaj pravzaprav hočem s tem. Poskusil bi takole: glasbeniki ustvarjamo, komponiramo, napišemo zdaj to, zdaj ono, včasih po navdihu trenutka, včasih po vztrajnem trudu, včasih nas žene nerazumljiva sila, ki nas prisili do tega, včasih zaradi razumskega sklepa, volje, naročila, priložnosti, programatičnosti, želje po uveljavljanju samega sebe ali smeri, ki ji pripadamo in ji hočemo pomagati do uspeha... vzroki so lahko torej zelo različni. Toda vselej je vprašanje, ali prihaja ideja iz kakšnega površinskega doživetja ali pa je rojena iz resnice, ki tiči globoko v nas samih. Seveda je jasno, da mora biti ideja tudi dobro in pravilno oblikovana, da mora biti njena zunanja podoba v skladu

s pravili in splošnimi potezami tistega načina in sloga, ki mu pač pripadamo. Toda njen pravi izvir je pri Beethovnu tam, kjer ne more biti nobene hlimbe, nobenega prenarejanja, nobenega prizadevanja po kakršnikoli zunanji prednosti, najsi bo to materialna ali idejna. Pri Beethovnu izhaja njegova glasbena misel iz tistih nedoumljivih predelov, kjer ni mogoče ničesar zatajiti, kjer tudi naš lastni obraz dobi pravo podobo pred sodnikom, pred samim seboj, ko ni mogoče svoji notranji sodbi ničesar prikriti.

Ker pa so to pri človeku na splošno precej redki trenutki, ko si sploh upa stopiti v tako skrito kamro svojega srca in vesti, zato je tako mnogo glasbe, ki ima korenine v plitvejših plasteh naše duševnosti, čeprav zato še ni slaba glasba. Toda njena dokončna moč je odvisna samo od tega, kako globoko segajo njeni viri. In pomembno je tole: ne zunanja podoba glasbenih misli, temveč ta njihova »notranja resničnost« je odločilna, ali bodo obstale ali ne. Zato, samo zato ostanejo tudi preproste pesmi. Seveda niso ne po obsegu ne po obliki ali po umetni izdelavi velike umetnine. Toda ker so »zadete«, kot pravimo v pogovornem izražanju, so obstale. To je tudi edini vzrok, da obstanejo. Nobena, prav nobena od teh pesmi ni obstala, če ni imela teh lastnosti v sebi, kajti v ljudskem izročilu obstajajo in vztrajajo samo tiste, ki so »zadele« smisel besede in ga v glasbeni obliki pripovedujejo ter podajajo.

Ker pa Beethovnova glasba te lastnosti ima in je poleg tega še zgnetena kakor z roko velikega mojstra, ker je njena zunanja podoba popolna, ker ima v čisto glasbenem svetu in čisto iz glasbenega vidika take kvalitete, da segajo v vrhunce kompozicijske umetnosti, zato je ta glasba tako velika in prepričevalna hkrati.

Glede povezave človekove usode z njegovim ustvarjanjem pa tole: nekoč sem se srečal z znanim slovenskim mislecem, esejistom in filozofom, ki strastno ljubi glasbo, v pogovoru o Schubertu. Povedal sem svojo misel, da ne bi imeli danes Schubertovega opusa takšnega, kakor je, ko ne bi bil Schubert veliko trpel. Znanec mi je zelo nasprotoval. Trdil je, češ da ustvarjanje poteka ne glede na življenje.

Tudi moj znanec je kdaj pa kdaj ustvarjal. Še danes piše ugledne kritike, poznam nekaj njegovih odličnih prevodov in njegovi eseji so brez dvoma pomembno oblikovane misli, ki so tudi vsebinsko dragocene. Toda do pravega ustvarjanja, do tistih vzgibov, ki segajo iz nedoumljivo transformiranih doživetij do pretresov, ki jih zaradi njih doživlja človeško srce, do tega morda taka dejavnost le ne sega. Prav lahko je mogoče in je tudi res, da je marsikateri tako imenovani ustvarjalec slabotne moči prava ničla spričo miselne veličine koga drugega. Toda to so pojavi, ki jih v življenju neprestano srečujemo. Na številnih človekovih stezah, ki so tako različne, ta zaostaja, kdo drug pa je že daleč naprej. Toda steza prvega vodi po drugačnem svetu in se imenuje drugače kakor steza drugega. Zato pa o takih pojavih, kot jih doživljamo v umetnosti, ne sodi vsakdo enako. Vendar smo si pri Beethovnu skoraj edini v tem, da je tisti strašni razmik med njegovimi vzori — morda za nas preveč idealističnimi in postavljenimi visoko pod nebo, toda zanj skrajno resničnimi in pomembnimi — pa

med njegovim bednim življenjem brez dvoma eden od vzrokov za njegovo hudo prizadetost. Njegov ponos, njegova nova misel enakosti med ljudmi, ki je v svoji manifestaciji segla prav pri Beethovnu tja do prestola cesarosti in so jo z njim delili pač le redki veliki duhovi tedanjega časa, njegovo prizadevanje k neomajni in popolni poštenosti pa obupne razmere njegovega vsakdanjega življenja, bolezní, nemirna, nesrečna nrav ob vsej njegovi srčni dobroti, njegova železna volja, ognjeno srce, predanost glasbi, svojemu poslanstvu, ki ga je tako dobro čutil in nosil v sebi kakor plamenico, kaj drugega je ta zmes mogla dati in povzročiti kakor eno samo trpljenje, ki se je vleklo, odkar je spoznal zamatke svoje bolezní, pa do njegove smrti? Njegova velika dela pričajo o tem, vsa strašna dramatika Pete simfonije ali Appassionate tam od Patetične naprej ali celo od prvega klavirskega Tria, tretjega iz opusa 1, posvečenega Haydnu, a ga je ta zavrgel, ker ga ni mogel razumeti. Toda poleg dramatike vsebuje Beethovnova glasba velikanski razpon, zares od pekla do nebes, od največje miline do vrtoglavega, skoraj nebrzdanega veselja. In ta človek, ki je brez dvoma spoznal vso ubornost zunanjega življenja, ko je tudi v sami svoji umetnosti kljub neznanski veličini doživiljal, kako so okrog njega dajali prednost enodnevnim ali vsaj plitvejšim pojavom v tej sami umetnosti, je bil tako dober in tako močan obenem, da je mogel pisati himno bratstvu med ljudmi. Skoraj ni dela, velikega, majhnega, stranskega ali važnega, v katerega ne bi bil vnašal svoje bolečine in, kar je tako pomembno, tudi svoje zmage nad njo. Zato je Beethoven tako velik, tak etičen vzornik, tak memento, ki je vsakomur za vzgled, kako naj se spoprime z življenjem. In če nam kot temelj svojega dela, kot največji mik, daje še toliko sladke tolažbe z vedno novimi lepotami svoje muzike, kaj naj potem rečemo o času, ki se od vzorov tega velikega človeka vsaj v večini svojih pojavov in dejavnosti odmika? Ali se nam je treba res bati duhovnega propada naše kulture? Toda moč gigantov, kakršen je bil Beethoven, ni nekaj namišljenega. Ti morejo tudi tisto življenje, ki se nagiba k razkroju, zaradi svojih svetlih vzgledov spraviti na pravo pot, zakaj zbujajo upanje, ne upanje, prepričanost, da obstajajo trdna zavetišča, ki se v njih lepota druží z mislijo o razumno urejenem svetu in odnosih v njem.